

אחד ההסברים לשאלה מדוע אנו חוגגים את חנוכה דוקא שמונה ימים נובע מהקשר של חג החנוכה לחג הסוכות, שגם הוא נמשך שמונה ימים.

הגמרא במסכת שבת (כ"א ע"ב) העוסקת בחנוכה אומרת שהיה מספיק שמן "אלא להדליק יום אחד - נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". נשאלת השאלה - מדוע אנו חוגגים שמונה ימים, הרי היה מספיק שמן ליום הראשון ובפועל הנס היה רק שבעה ימים?

לשאלה זו התייחסו הראשונים (לדוגמה המאירי והרא"ש), אך בדרך כלל היא משוייכת ל"בית יוסף".¹ כמות התירוצים שהובאו לשאלה זו גדולה עד כדי כך שיצא ספר שלם המאגד בתוכו 500 תירוצים לשאלה.²

את התשובות העיקריות ניתן לחלק לשלושה סוגים:

1. תשובות המסבירות שגם בלילה הראשון היה נס בגלל אופן ההדלקה - לא כל השמן דלק, לא היה מספיק שמן אפילו ללילה אחד וכד'.
2. יש המסבירים שהיום הראשון הוא זכר לנס נוסף - נס הניצחון, עצם מציאת הפך.
3. יש המסבירים ששמונת הימים הם מטעמים אחרים לגמרי, לא השמן ולא הניצחון - כנגד שמונת ימי חנוכה המזבח, כנגד ביטול ברית המילה שנעשה ביום השמיני ללידה, כנגד סוכות ועוד.

נתמקד בתירוץ המקשר את חג החנוכה לסוכות. בספר מכבים ב' (פרק י') נזכר הקשר לחג הסוכות:

ומאת ה' היתה זאת לחטא את הבית בעצם היום ההוא אשר טימאו אותו הגויים, והוא יום העשרים וחמישה לירח כסלו. ויחוגו חג לה' שמונת ימים כימי חג הסוכות. ויזכרו את הימים מקדם בחגם את חג הסוכות בהרים ובמערות ויתעו בישימון כבהמות שדה ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו שבח והודיה לה', אשר נתן להם עוז ותשועה לטהר את בית מקדשו.

על פי זה, באותם ימים, שמחת החנוכה היתה תחליף לחג הסוכות שלא נחגג כראוי מסיבות טכניות עקב המלחמה.

אך מן הסתם, בתקופת המלחמה לא נחגגו חגים נוספים מלבד חג הסוכות. אם כן, מדוע נקבע דווקא תחליף לסוכות?

הדמיון בין חנוכה לסוכות מתבטא בדברים נוספים: אלו שני החגים היחידים בהם אנו גומרים את ההלל במשך שמונה ימים, רק בשני חגים אלו מופיעה ההלכה האומרת שמעל עשרים אמה עינו של אדם לא שולטת, ולכן סוכה גבוהה וחנוכיה גבוהה פסולים, בשני חגים אלו מודגש ענין ההידור - בארבעת המינים - "פרי עץ הדר" ובהדלקת הנר - "מהדרין מן המהדרין", האור והאש שהיו המוקד בשמחת בית השואבה³ ואור המנורה

1. הרא"ש חי בין השנים 1250-1327 ור' מנחם בן שלמה המאירי חי בין השנים 1249-1315, כמאתיים וחמישים שנה לפני הבי"י. יתכן ומעטים ראו את חידושי המאירי (בית הבחירה) עד למציאת הגניזה הקהירית לפני כמאה שנה, וכן חלקים מתוספות הרא"ש על השי"ס לא היו מצויים עד לא מזמן ולכן השאלה תמיד משוייכת לבי"י.

2. שמונה מי יודעי, הוצאת מכון אור חדש.

3. סוכה נ"א ע"א: "ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה". נ"ג ע"א: "תנא אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה... תניא אמרו עליו על רשב"ג כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמנה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת ואין נוגעות זו בזו".

והחננוכיות, ובדעת בית שמאי שמדליק את הנרות בסדר יורד כנגד פרי החג - קרבנות סוכות שהוקרבו בסדר יורד.
כל אלו מעידים על כך שהדמיון אינו טכני בלבד. החשמונאים הבינו שישנו קשר מהותי ועמוק יותר בין חנוכה וסוכות.

הקשר הראשון - חיבת ישראל

בשני חגים אלו מתגלה באופן מיוחד חיבת הקב"ה ועם ישראל, שבאה לידי ביטוי בניסים שנעשו.

כידוע, אחת הסיבות לעשיית הסוכות היא זכר לענני הכבוד שהיו לאבותינו במדבר. אולם מלבד נס זה היו לדור המדבר ניסים נוספים ולא פחות חשובים, כמו המן, בארה של מרים, עמוד האש ועמוד הענן, "שמלתך לא בלתה מעליך...." ועוד. אם כן, מדוע דווקא לזכר ענני הכבוד אנו חוגגים חג לדורות?

ומסביר החיד"א (ראש דוד על התורה, ריש פרשת ויקרא) שיש להבין את מהותו של הנס. ענני הכבוד היו מחסה מחוס במדבר והיו מצילים עליהם. אם נשתמש במושגים של ימינו נוכל לומר שהיו להם "תנאים של מזגן". שאר הניסים של מזון, מים ומלבוש הם צרכים קיומיים שבלעדיהם אין חיים. אך ענני הכבוד הם בונוס ולא הכרח המציאות, אפשר להסתדר עם קצת שמש או גשם. לכן דווקא נס זה מגלה את חיבתו של הקב"ה לעם ישראל בצורה הגדולה ביותר, כפי שמנסח זאת הנביא ירמיהו (ב, ב): "כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ כְּלִילֹתַיִךְ לְכַתֵּךְ אֲחֵרֵי בְּמִדְבַר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה".

גם בחנוכה מודגשת אהבת הקב"ה וישראל. מבחינה הלכתית, נס פך השמן היה מיותר שהרי טומאה הותרה בציבור ולכן היה אפשר להדליק בשמן טמא!⁴ מדוע, אם כן, התעקשו החשמונאים להדליק את מנורת המקדש דוקא בשמן טהור?

התשובה היא - כדי להדר במצוה. החשמונאים התעקשו להדר ולחפש שמן טהור, להתאמץ ולעשות מעל ומעבר למען קיום המצוה. הסיבה לכך היא כיון שהיתה פה התחלה חדשה של בית המקדש לאחר תקופה ארוכה של חילול וחורבן ורצו שההתחלה תהיה מושלמת שכן הכל הולך אחר ההתחלה. עוד רצו לבטא בעזרת השמן הטהור את חזרת השכינה למקדש ואת הסכמת ה' עם המהלך של בני מתיתיהו.⁵ באותה מידה - נס פך השמן, שלא היה הכרחי מבחינה הלכתית, מגלה את חיבתו של הקב"ה לעם ישראל, בימי החשמונאים כמו בימי המדבר.⁶

אך גם תירוץ זה עדיין לא מסביר מדוע דוקא חנוכה. הרי גם בפסח אנו מראים חיבה יתירה לקב"ה במאמצים המרובים שלנו לביעור החמץ, והקפדה יתירה על כשרות המצות והאוכל. אם כן, מהו הסוד של חנוכה וסוכות?

4. יומא ו' ע"ב, רמב"ם תמידין ומוספין פ"ג ה"י.

5. כעין זה בדברי הרב קוק בעין אי"ה שבת, פרק ב אות יב.

6. וכך גם אומר היפני יהושע' על הגמרא בשבת כ"א: "לכך נראה דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם". וכן מופיע בשו"ת חכם צבי סימן פ"ז.

הקשר השני - תורה שבעל פה

חג הסוכות מסתיים בשמיני עצרת - שמחת תורה. שני חגים אלו משלימים את מערכת חגי תשרי.

לאחר ימי התשובה המתישים והמאמצים - מגיעה שמחת הרגל כדי להשיב את הנפש.⁷ לאחר שהאדם שבר את נפשו וגופו בימים הנוראים, הוא מחפש את מקומו בעולם. הוא מרגיש קטן וחלש - והקב"ה לוקח אותו תחת כנפיו ומכניסו לחסות בצילו של מקום, בצילא דמהימנותא.⁸

ולאחר כל זאת, מגיע חג התורה. אחרי הימים הקשורים לתשובה ודביקות בקב"ה, האדם פונה לעיקר שבשבילו הכל היה כדאי - לתורה. דווקא בתחילת השנה קובע האדם את עצמו בתוך עולם התורה, והחג משמש הכנה ופתיחה לכל השנה הבעל"ט.⁹ ואכן ישנה הקבלה בין חג מתן תורה - שבועות, לבין שמיני עצרת - שמחת תורה, וזו לשון המדרש (תנחומא פנחס טו):

כתיב, עצרת תהיה לכם. והיתה ראויה להיות אחר החג חמשים יום, כשם שעצרת אחר הפסח חמשים יום. אלא אמר הקדוש ברוך הוא, חורף הוא ואינו יכולין להניח בתייהן לבא לכאן, אלא עד שהן אצלי, יעשו עצרת.

שבועות הוא זמן מתן תורה בפועל. זהו החג של התורה שבכתב. שמחת תורה הוא חגה של התורה שבעל פה. לפני החורף הארוך אנו צריכים הכנה טובה שתעזור לנו לעבור את ימי הקור והחושך הארוכים. ההכנה הטובה ביותר היא קבלה מחודשת של תורה שבעל פה. שמחת תורה חל ביום השמיני, שמיני עצרת, ומספר שמונה מייצג את מה שמעל הטבע, וזו בחינה של תורה שבעל פה בה יש לישראל כח לשנות את הטבע ולהתערב במציאות, לדוגמה בקביעת המועדים.

חג החנוכה חל בשיא החורף, ודווקא אז זורח ומאיר חג שכולו תורה שבעל פה. חנוכה הוא ההמשך הישיר של קבלת תורה שבעל פה שהחלה בסוף סוכות וממשיכה עד חנוכה. ומוצא הישפת אמת¹ (בראשית, לחנוכה תרמ"ד) רמז לכך במשנה בביכורים:

אא"ז מו"ר ז"ל הראה רמז במשנה מחג ועד החנוכה מביא ואינו קורא ולא אמר עד כ"ה בכסליו. **לרמז כי נמשך הארת החג עד חנוכה. ולפי זה נראה כי התחדשות השנה שבתשרי נמשך עד עתה ולכן מביא עוד ביכורים שעוד הזמן בכלל ראשית השנה. ולכן נקרא חנוכה שעתה נגמר החינוך והתחדשות של השנה.**

ניצחון החשמונאים בחנוכה מייצג את ניצחון התורה על תרבות יון. "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום... וחושך - זו גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל..." (בראשית רבה ב, ד). וכיצד היא הדרך לחשיכה? "להשכיחם **תורתך** ולהעבירם מחוקי רצונך".

תרבות יון נכנסה לארץ בסערה יחד עם הכובש הגדול אלכסנדר מוקדון. היתה זו תקופה קשה לישראל. תחילת תקופת התנאים, שמעון הצדיק שהיה משיירי כנה"ג והתנא

7. אורות התשובה ט, י.

8. שפת אמת סוכות תרל"ו.

9. מסיבה זו כולם שמחים בשמחת תורה, גם אלו שלא לומדים בפועל. כולם רוצים ויכולים להתחבר לתורה, כל אחד בדרכו שלו, והשמחה בשמחת תורה משותפת לכולם - שפת אמת סוכות תרל"ד.

הראשון,¹⁰ נפגש עם אלכסנדר ומשאיר עליו רושם גדול (כמתואר באריכות בגמרא ביומא ס"ט ע"א). חגי, זכריה ומלאכי היו מראשוני כנה"ג ואחרוני הנביאים. כלומר, התרבות היונית מגיעה לארץ ישראל בדיוק בתפר בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה. בדיוק במעבר מהנהגה נבואית להנהגה נסתרת. יש משבר רוחני גדול מאוד בעם. ממצב של חוויה נבואית המגיעה משמים, דבר ה' מתגלה בצורה ישירה, עוברים למצב של הסתר, של חושך.

אנשי כנה"ג, ובעקבותיהם התנאים וכל חכמי תורה שבעל פה, צריכים להתמודד עם שתי הבעיות - עם השינוי במצב הפנימי בעם ישראל, ועם ההשפעות הזרות של תרבות יון שרוצות לנצל את הפירצה ולחדור פנימה.

אמנם נס חנוכה התרחש בפועל כ-170 שנים מאוחר יותר,¹¹ אך זרעי הפורענות נזרעו ברגע שדרכה רגלו של אלכסנדר בארץ. ובמקביל לכך, פורחת התורה שבעל פה. זוהי התשובה לתרבות הגוף והחומר. כשאין נבואה, אין הארה ישירה משמים, יש רק דרך אחת להאיר את החושך - על ידי אור התורה. זוהי גדולתה של תורה שבעל פה, שמתחילה מלמטה, מעם ישראל, ועולה למעלה.¹² וכך אומר הרב קוק באורות התורה (א, א):

...בתורה שבעל פה אנו יורדים כבר אל החיים. אנו חשים שהננו מקבלים את האורה העליונה בצנור השני שבנשמה, בצנור המתקרב לחיי המעשה. אנו חשים, שרוח האומה, הקשורה כשלהבת בגחלת באור תורת אמת, היא גרמה באופיה המיוחד, שתורה שבעל פה נוצרה בצורתה המיוחדת.

שיאה של המלחמה הוא בחנוכה, כשהתרבות היונית מוכרעת, אור המנורה חוזר להאיר בבית המקדש ואור התורה חוזר להאיר בליבם של ישראל.

מהתורה, יש לנו רק שלושה רגלים - פסח, סוכות ושבועות. חז"ל הוסיפו לנו שני חגים נוספים - חנוכה ופורים. שניהם חלים בחודשי החורף, כשאין חגים אחרים מסביב, ושניהם קשורים בקשר ישיר לתורה. פורים מבטא את הקבלה המחודשת של תורה שבכתב - "הדור קבלוה בימי אחשוורוש" (שבת פ"ח ע"א), וחנוכה מבטא את קבלת התורה שבעל פה.

על פי הסדר הכרונולוגי, וכך גם מסודרים החגים בתורה - קודם קיבלנו תורה שבכתב, בשבועות, ואחר מגיעה התורה שבעל פה, בשמחת תורה. אך חז"ל, בחגים שהוסיפו לנו בחכמתם העמוקה, שינו את הסדר - ראשית, בחנוכה, אנו מקבלים על עצמנו את התורה שבעל פה ומחדשים את הקשר בינינו ובין הקב"ה מלמטה, מהארץ. רק אחר כך מגיע פורים ואנו מוכנים לקבל שוב את התורה שבכתב, את דבר ה' במלוא הדרו.

10. רמב"ם, הקדמה למשנה: "ואחרון האנשים מאותה החבורה הטהורה [כנה"ג] - הוא ראשון החכמים הנזכרים במשנה, והוא שמעון הצדיק".

11. כך על פי המסורת - ב'סדר הדורות' מופיע שהמפגש בין שמעון הצדיק ואלכסנדר מוקדון התקיים בשנת 3448, ונס חנוכה בשנת 3610.

12. אנשי כנה"ג הם אלו שמתקנים את מוסד התפילה וממסדים אותה. התפילה היא הקשר בין האדם לבורא. בהעדר נביא, הדרך להתקשר עם הקב"ה היא על ידי שיחות יזומות, מלמטה למעלה - תפילות קבועות בזמנים קבועים.